

HET KLIMAAT VAN ZUID-AFRIKA

IN ZIJNE GESCHIKTHEID VOOR HOLLANDSCHE BORSTLIJDERS,

DOOR

W. F. ANDRIESEN.

Het is een vreeselijke ziekte, die longtering! Onbezorgd en onbewust van eenig gevaar leeft zoo menig een voort, in wien de kiem tot de gevreesde kwaal reeds is uitgestrooid. Eerst als de krachten voortdurend afnemen, beklemde op de borst het ademen bemoeijlijkt en hevige hoestbuien of pijnlijk kuchen de hand doen leggen op een stekende plek in de long, vermoeden de omstanders van den patiënt, welk gevaar dezen boven het hoofd hangt. Hij zelf zet iedere gedachte aan eene longaandoening, laat staan dan aan longtering, stelselmatig van zich: zoo menig een vat toch wel eens koude en hoest dan eenigen tijd, maar daarna wordt dit weer beter. Zoo wordt aan de nijldige bacteriën het veld vrij gelaten om ongehinderd voort te woekeren, zoo slepen zij langzamerhand haar slachtoffer ten grave. Onverschillig voor menschelijke grootheid en aardchen rang woedt de longtering in alle klassen en standen, maar vooral vindt zij een vruchtbaar terrein in de bedompte woningen der slecht gevoede armen. Het is een waar slagveld, dat zij ieder jaar, vooral in Nederland, aanricht: duizenden bij duizenden bluscht zij het levenslicht uit. Voor 1886 vinden wij, om eens cijfers te noemen, aangegeven, dat alleen in Noord-Holland 1714 personen — iederen dag dus bijna 5 personen — aan longtering zijn gestorven, terwijl daarbij nog gevoegd moeten worden 2929 sterfgevallen ten gevolge van acute en chronische ziekten der ademhalings-

organen.¹ Te Parijs komen op 1000 sterfgevallen per week minstens 200 aan longtering voor en bovendien 20 tot 30 aan andere tuberculeuze ziekten, derhalve in het geheel 20 tot 25 pct.

Met het oog op zulke feiten is het niet te verwonderen, dat de mannen van het vak al hunne scherpzinnigheid hebben aangewend tot het vinden van middelen om aan die geduchte vijandin afbreuk te doen. Sedert KOCH den bacillus tuberculosus ontdekt heeft, is het werk hun vrij wat gemakkelijker gemaakt, want thans weten zij tenminste, wat zij te bestrijden hebben. In de laatste jaren is dan ook de eene geneezingsmethode na de andere in de wereld gezonden, die alle in zooverre met elkaar overeenkomen, dat zij onfeilbaar genoemd worden. Laat u maar eens de ziektegeschiedenissen van borstlijders opdisschen, waartoe ge in herstellingsoorden en geneesinrichtingen overvloedig de gelegenheid hebt, en ge zult van zoovele geneeswijzen hooren, die de patiënten, aangelokt door de gunstige oordeelvelingen in dagbladen en tijdschriften, met goeden moed en blijde hope op zichzelf toegepast hebben, vele weken en maanden achtereen, zonder dat zij konden bemerken, ook maar ééne schrede vooruit te zijn gegaan.

Niettemin twijfelen wij niet, of eenmaal zal ook nog wel de ure slaan, waarop de tuberculose gedwongen zal worden om haar prooi, zoo vaak zij die heeft aangegrepen, ook weder los te laten. Ach, mocht Dr. LOUIS WEIGERT met zijne methode van inademing eener tot hooge temperatuur verhitte lucht daarin geslaagd zijn! Hoevelen zijn er in ons land niet geweest, bij wie de rimpels van het voorhoofd zijn weggestreken door de lezing der brochure van den heer J. NORD, waarin deze geneeswijze beschreven wordt,² — bij hoevelen is daardoor de matte blik verhelderd? Van ganscher harte hopen wij, dat de illusies van zoo menigen lijder, die Dr. WEIGERT's behandeling op zich heeft toegepast, verwezenlijkt mogen worden, maar aan den anderen kant achten wij het ook niet ondienstig, hun den raad te geven, zich daarvan niet al te groote verwachtingen te maken, opdat zij niet dezelfde grievende teleurstelling ondervinden, die het deel van zooveelen hunner thans reeds gestorven lotgenooten is geweest, toen

¹ Dr. H. M. DUPARC, *Besmettelijkheid, voorkoming en geneeslijkheid der longtering*, Amsterdam, 1888, blz. 7.

² *De nieuwe geneeswijze der Tering*, in populairen vorm beschreven en met uitlegging van het daarbij aangewende toestel tot inademing eener tot hooge temperatuur verhitte lucht, door dr. LOUIS WEIGERT, vertaald door J. NORD. Amsterdam 1889. ●

de een of andere geneeswijze, insgelijks met zooveel ophef aangekondigd, op hen van geen invloed bleek te zijn.

Dankbaar erkennende, dat de medische wetenschap reeds vele middelen aan de hand heeft gedaan om tuberculeuze aandoeningen te bestrijden, zal toch niemand kunnen tegenspreken, dat op de tegenwoordige hoogte der geneeskundige kennis het meest afdoende middel voor teringachtige personen is, het ongunstige Hollandsche klimaat te verwisselen met eene luchtgesteldheid, die zieken of zwakken longen beter gezind is. Niet, dat teringlijders, die naar Italië of Zwitserland, naar Görbersdorf of Falkenstein getrokken zijn, er met zekerheid op kunnen rekenen, hersteld in het vaderland terug te zullen keeren, — o neen, daaraan ontbreekt veel, maar men moet ook niet vragen, in welk een ontredderden toestand veler longen zijn, voordat zij tot een maatregel, als wij noemden, overgaan.

Bovendien is de juiste keuze van de plaats, waarheen de pelgrims-tocht zal ondernomen worden, meestal verre van gemakkelijk. Gewend, den Hollandschen teringlijder te vertroetelen in warme kamers en dikke kleederen, klinkt het menige familie als een raadsel in de ooren, wanneer de dokter eene verhuizing voor den winter naar het hersteltingsoord Davos voorschrijft met zijne intensieve koude, zijne onafgebroken sneeuwbedekking van October tot April, zijne hoogte op 5000 voet boven den zeespiegel. En toch zal hij, wiens ziekte toestand niet te ver gevorderd is, met vreugde den dag gedenken, waarop hij voor het eerst de versterkende Alpenlucht inademde, waarop zijn voet de versch gevallen sneeuw deed kraken, waarop de zonneschijn de wolken verjoeg en de hemel zich boven hem als een blauw koepeldak welfde, dat dagen en weken achtereen onveranderd hetzelfde bleef. Maar aan den anderen kant ga iemand, wiens levensvatbaarheid door den slechten toestand zijner longen tot een minimum beperkt is, des winters niet naar Davos, waar de koude hem hindert, terwijl zijne krachten hem geene flinke wandelingen veroorloven, waar de schitterende sneeuwlaag de oogen verblindt, waar de natuur een groot gedeelte des jaars als in eene lijkwade gehuld is. Hij reize des winters naar het warme Zuiden, waar groen en bloemen en zonneschijn en liefelijke landschappen zijn oog verkwikken, waar de Hollandsche zomer met rijker kleurenpracht heerscht. Daar kan hij zijn leven op aangename wijze wellicht nog vele jaren verlengen, daar wacht hem geen strijd met den vijand, zooals die te Davos behoort te worden ondernomen. In het hersteltingsoord van Grauwbunderland is de geneeswijze daarop ingericht:

zich zoozeer te verharden, dat men na volkomen herstel met vertrouwen het Hollandsche klimaat mag trotseeren; wie daarentegen in Italië en in het algemeen in het Zuiden zijne hulpe zoekt, moet er zich op voorbereiden, dat hij op zijn hoogst des zomers eenige weken naar het vaderland terugkeeren mag, doch overigens de verdere jaren, die hem toebedeeld worden, ook in datzelfde Zuiden moet doorbrengen.

Het getal dergenen, die zich de weelde van het Kurleven kunnen veroorloven, is in verhouding tot het aantal, die daartoe niet in staat zijn, echter al zeer gering. Zelfs onder hen, die voor hunne gezondheid de grenzen des lands overschreden hebben, zijn er zoo-velen, wier beurs wel bestand was tegen de onkosten van een verblijf gedurende eenige maanden in het buitenland, maar die bij de eerste teekenen van beterschap verplicht zijn weder naar Holland terug te keeren en daar den ongewissen kamp met hunne vijandin te hervatten. Hoe hard is het voor hen, wanneer zij een klimaat hebben leeren kennen, dat hen tot verlenging van hun leven in staat stelt, maar waarvan zij niet langer kunnen genieten, omdat zij het niet kunnen bekostigen. Geen wonder, dat dezulken gretig uitzien naar een land, waar aan hunne longen dezelfde weldaden kunnen bewezen worden, maar waar zij tevens de middelen kunnen vinden om in hun levensonderhoud te voorzien. Zij zijn het geweest, die mij het volgende in de pen hebben gegeven, want menigeen hunner heb ik uit Davos zien gaan met de mededeeling van hun geneesheer, dat zij in Holland een zeer onzekere toekomst te gemoet gingen, maar dat zij oud konden worden, indien zij een andere, meer gezonde woonplaats opzochten. En zij hebben aan dien wenk gehoor gegeven, zij zijn naar Zuid-Afrika gegaan, waar zij een middel van bestaan gevonden hebben en vanwaar zij mij het bericht zonden, dat zij zich niet konden voorstellen, ooit tuberculeus geweest te zijn. Zij leven daar en werken, hunne longen zijn hun niet langer een reden tot bekommring, en slechts zelden denken zij met heimwee aan Holland terug, het land, dat voor hen niet anders dan tot graf wilde dienen.

Sedert kan ik geen kinderen van tuberculeuze ouders zien, zonder dat Zuid-Afrika's bodem mij in de gedachten komt. Hoe menig jonkman uit de arbeidende klasse, hereditair zwaar belast, zou daar den teringdood kunnen ontgaan, hoe menige jongedochter, die hare naaste bloedverwanten als slachtoffers der tuberculose zag vallen, zou daar zonder vrees voor borstziekte kunnen leven. Zuid-Afrika is een land,

waar het Hollandsche element met graagte wordt opgenomen, waar vooral handenarbeid op hoogen prijs gesteld wordt.

De Engelschen hebben reeds lang de geneeskraft van het Zuid-Afrikaansche klimaat weten te waardeeren, en menig sanatorium is daar door hen opgericht. Nu mij dezer dagen een in Engeland verschenen boekje in handen kwam, waarin Zuid-Afrika als herstelloord geschetst wordt¹, meende ik velen een dienst te bewijzen door in korte trekken weer te geven, wat daarin vermeld wordt. Alle rangen en standen kunnen zich deze mededeelingen ten nutte maken, voor lijders uit alle klassen der menschheid kan Zuid-Afrika, waar nog zooveel is blijven wachten op de komst van den immigrant, de redder uit den nood worden.

Alvorens de details van het Zuid-Afrikaansche klimaat te beschouwen, is het niet ondienstig, een blik te werpen op de verschillende invloeden, die met elkaar het klimaat van een land vormen, waarbij wij vooral rekening zullen houden met de factoren, die voor den tuberculeuzen patiënt van gewicht zijn.

Wanneer wij beginnen met »temperatuur», dan zien wij, dat een warmtegraad van 60 à 80° Fahr. het gunstigst is voor gezonde en inzonderheid voor teringachtige personen; intusschen spelen andere invloeden, voornamelijk de vochtigheid van den dampkring, vaak zulk een groote rol, dat koude klimaten, die droogte, bodemverheffing enz. in hun voordeel hebben, zooals de herstellingsoorden op de Zwitsersche Alpen en de hellingen van het Amerikaansche Rotsgebergte, veel gezonder zijn dan warmere streken, waar het nadeel van de vochtigheid der lucht niet kan opwegen tegen het voorrecht der afwezigheid van koude.

»vochtigheid» moet dus beschouwd worden als een der belangrijkste factoren, die een klimaat al of niet geschikt maken voor teringlijders. De invloed daarvan kan niet te hoog geschat worden, en men mag gerust aannemen, dat geen vochtig klimaat, op welke gunstige invloeden dat overigens ook moge bogen, *op den duur* door een longzieke wordt verdragen. Zoowel hitte als koude zijn veel gemakkelijker uit te staan, indien zij met droge lucht gepaard gaan. De schrijver dezer regelen weet bij ondervinding, hoe eene Davoser

¹ *South Africa as a health-resort, with especial reference to the effects of the climate on consumptive invalids, and full particulars of the various localities most suitable for their treatment* by ARTHUR FULLER. London 1886.

temperatuur van — 20° Fahr. door het geringe vochtigheidsgehalte der Davoser berglucht het lichaam niet zoo onaangenaam aandoet als eene Hollandsche koude van 20° of zelfs 30° Fahr. Geen zieke zal hinder hebben van een vorst van 10° à 15° Fahr., ingeval de zon schijnt en de grond zoo hard als steen geworden is, doch het is de vochtige nevel, die daarop maar al te vaak volgt, welke hem en zelfs den gezonde benadeelt.

»Atmosferische drukking en bodemverheffing» kunnen samengevat worden, omdat de eerste van de laatste afhankelijk is. Vroeger meende men, dat verdunde luchtlagen nadeelig waren voor aangetaste longen, doch sedert men zich meer heeft beziggehouden ¹ met de verschijnselen van phthisis, is men juist tot een tegenovergesteld resultaat gekomen. Of zulks toe te schrijven is aan de gemakkelijker ademhaling, die de borstkas uitzet, waardoor werkelooze gedeelten weder in beweging worden gebracht, dan wel, dat het percentgetal van bacteriën vermindert, naarmate men hooger komt ², laten wij in het midden, doch het feit staat vast, dat de nieuwere herstellingsoorden meer of minder hoog gelegen zijn.

Ook »wind» is van invloed op borstlijders, en in de meeste gevallen zijn plaatsen, waar deze sterk waait, voor hen niet geschikt. De koude is ook gemakkelijker te verdragen bij afwezigheid van wind, terwijl de laatste meermalen stofwolken, die de borstzieke zoo streng mogelijk vermijden moet, dwarrelend omhoog jaagt. Onnoodig is het zeker te vermelden, dat plaatsen met zonneshijn verre de voorkeur verdienen boven die met gewoonlijk bedekten hemel.

Niet het minst belangrijk is de »omgeving,» waarin de patiënt geplaatst wordt. Hoe langer hoe meer beginnen de doctoren er toe over te hellen om de longtering als besmettelijk te beschouwen, en zeker is het, dat de ziekte de meeste offers eischt in dichtbevolkte streken. Zuivere lucht is een eerste vereischte voor den longlijder, en deze vindt hij niet in groote steden, doch alleen op plaatsen, die weinig bevolkt zijn.

¹ Door het opsporen van plaatsen, waar geen longtering voorkomt, heeft zich vooral dr. H. BREIMER verdienstelijk gemaakt. Zie: *De geneeskundige inrichting te Görbersdorf*, met een voorwoord van dr. J. M. C. E. LE RÜTTE. 's Gravenhage, 1877, blz. 10 enz.

² Deze meening is o. a. dr. VOLLAND in Davos-Dörfli togedaan in zijne brochure: *Die Behandlung der Lungenschwindsucht im Hochgebirge und über das Zustandekommen von Ernährungsstörungen in den Lungenspitzen, welche die Disposition zur primären tuberkulösen Erkrankung derselben darstellen*. Leipzig, 1889.

Waarlijk, als wij deze feiten in aanmerking nemen, dan worden wij van deernis vervuld met de bewoners van ons vaderland, waaromtrent DE GENESTET de volgende boutade neerschreef:

O land van mest en mist, van vuilen, kouden regen,
Doorsijperd stukske grond, vol killen dauw en damp,
Vol vuns, onpeilbaar slijk en ondoorwaadbare wegen!
Vol jicht en parapluies, vol kiespijn en vol kramp.

In Zuid-Afrika is de vochtigheid veel geringer, welk verschijnsel door de geographische gesteldheid des lands te weeg gebracht wordt. In het Oosten verheft zich een bergrand, die alleen op enkele kustplaatsen een rijken neerslag vallen doet, maar het binnendringen van oceanisch vocht in de binnenlanden belet¹. Duidelijk blijkt dat uit de volgende cijfers²:

	Plaats van waarneming:	Regenhoogte:
Kustplaatsen	Tete aan den Zambesi	853 mM.
	Port d'Urban	1090 »
	Port Elisabeth	600 »
Aan de lijkzijde der Drakenbergen	Bloemfontein	550 »
	Dutoitspan	400 »
	Hopetown	340 »
	Karoo-terras	250 »
	Zuidelijke Kalahari	100 »

Aan de Westkust van Zuid-Afrika wordt de condensatie van vochtige winden belet door een koude zeestrooming, die tot aan de Cunene haar invloed doet gevoelen. In de oostelijke en noordelijke deelen van het Kaapland, met uitzondering van de kust, vallen de regens gedurende den zomer voor het grootste gedeelte als onweersbuien, terwijl de regens in de westelijke provincies en de kuststeden in den winter voorkomen en meer het aanhoudend karakter van den Hollandschen neerslag hebben. Die zomerregens van het Kaapland zijn van het uiterste gewicht voor zieken. Terwijl toch de winterregens die dampige en mistige weergesteldheid na zich sleepen, welke voor hen zoo verderfelijck is, zijn juist de zomerregens zoo weldadig. De lucht wordt daardoor verfrischt en het ozon in de longen gebracht;

¹ GUTHE-WAGNER, *Lehrbuch der Geographie*. Hannover, 1883, Dl II, blz. 367.

² Dr. JOSEF CHAVANNE, *Die Vertheilung der Niederschlagsmengen in Afrika* (*Deutsche Rundschau für Geographie und Statistik*, jaargang VI, blz. 246.)

nadeelige gevolgen hebben zij niet, want doordien zij als stortbuien neerkomen, heeft het grootste gedeelte van het water geen tijd om in den grond door te dringen, doch stroomt langs beekjes en geulen naar de rivieren.

Maar het grootste voorrecht van Zuid-Afrika is ontegenzegglijk het bezit van hooge tafellanden en bergen, waarheen de spoorwegen van Kaapstad, Port Elisabeth en East London voeren. Terwijl de naaste omstreken van Kaapstad des winters maar al te goed ervaren, dat zij nog juist tot de subtropische zone met hare kille regens behooren, brengt de trein zijne passagiers in weinige uren naar een heldere, koude streek, waar regen en vochtigheid geen invloed oefenen.

Ieder klimaat heeft zijne schaduwzijden, en voor het Kaapland worden deze vertegenwoordigd door de Zuidoostenwinden, die het stof op het platteland somwijlen hinderlijk opjagen. Dit nadeel ontgaat men door het verblijf in de steden, maar gelukkig komt het verschijnsel zoo weinig voor, dat het geen zwarigheid kan wezen, die enkele dagen binnenshuis te blijven. Groote temperatuurverschillen zijn ook aan het Zuid-Afrikaansche klimaat niet vreemd, doch deze zijn, bij eenige voorzorg, juist een eerste vereischte voor den borstlijder. Wanneer de hitte van den dag ook 's nachts voortduurde, zooals in de kuststeden van Amerika, zou dat te veel op de krachten van den patiënt aankomen, die door de frissche koelte van den nacht versterkt moet worden. Voorzichtigheid mag natuurlijk, vooral in den beginne, niet achterwege blijven; hoe langer men echter in het klimaat vertoeft, des te minder noodzakelijk wordt deze, des te vollediger wordt de zegepraal van het verhardingssysteem.

Wij zullen thans achtereenvolgens de verschillende plaatsen beschrijven, die vooral voor borstlijders in aanmerking komen. Daarbij beginnen wij met Kaapstad aan den voet van den Tafelberg, die zich bijna loodrecht ten hemel verheft. De bevolking dezer stad bestaat uit omstreeks 40.000 zielen, waartoe een breede rij van natiën haar contingent geleverd heeft. Het gezondste deel der stad is naar den kant van den Tafelberg gelegen en staat bekend onder den naam van *The Gardens*. De goeode ingezetenen der stad hebben echter nog andere woonplaatsen gekozen, die alle gelegen zijn aan den spoorweg, welke Kaapstad met de kleine badplaatsen Kalk-Bay en Simonstown verbindt. De bekendste dier dorpjes zijn Mowbray, Rondebosch, Claremont en Wijnberg, waar natuur en kunst samengewerkt hebben om voor den mensch een aangenaam gezondheidsoord te scheppen. Mag

men Kaapstad aan den borstlijder voor een zomerverblijf niet aanbevelen wegens de stoffige Zuidoosten-winden en de warme nachten, de voorsteden leveren van October tot Maart alle goede hoedanigheden op, die voor longzieken tot herstel vereischt worden. De warmte is er niet te drukkend (de gemiddelde temperatuur van Wijnberg voor de twee warmste maanden des jaars bedraagt resp. 80° en 75° Fahr.) en de lucht is er droog en zuiver. De gevreesde winden zijn er niet krachtig genoeg om schadelijk te werken en de nachten brengen eene heerlijke verfrisschende koelte aan.

Het mag niet ontkend worden, dat de omstreken van Kaapstad zich nochtans niet in dezelfde gunstige levensvoorwaarden voor borstlijders verheugen mogen als sommige meer binnenlands en hooger gelegen gedeelten van Zuid-Afrika. Zoo de patiënt evenwel in de zomermaanden aankomt, kan hij gerust in de genoemde voorsteden eenigen tijd vertoeven, indien hij maar zorg draagt, dat hij bij het naderen van den winter meer naar het binnenland trekt. Vele Engelschen hebben er dan ook een vaste gewoonte van gemaakt, de omstreken van Kaapstad voor zomerverblijfplaats te kiezen, eene aangename afwisseling met het leven in de hoogvlakten. Intusschen is niet iedereen in staat, zich een dergelijke weelde te veroorloven. Tot hun troost zij aangevoerd, dat in de onmiddellijke nabijheid van Kaapstad aan de Westkust het plaatsje Sea Point gelegen is, waar veel minder regen valt dan in Mowbray, Wijnberg en hunsgelijken. Mist en damp zijn daar ook veel zeldzamer, en lijdende mannen van zaken kiezen het plaatsje dan ook gaarne des winters tot hun toevluchtsoord. Zoo liggen dan ook verschillende getuigenissen vóór ons van personen, die bij een voortdurend verblijf te Kaapstad meer baat gevonden hebben dan in eenig Europeesch klimaat. Velen, die in het vaderland wellicht reeds lang den geest zouden gegeven hebben, wonen daar en voorzien zich en hun gezin van het noodige.

Wanneer wij langs de Zuidkust gaan, komen wij langs Mossel Bay, een nog weinig beteekenend plaatsje, te Port Elisabeth, een belangrijke stad met veel handel en bedrijvigheid. Het ware te wenschen, dat zij even gunstige vooruitzichten voor den borstlijder als voor den koopman opleverde. Dit is echter niet het geval; hoewel haar klimaat menigeen reeds goed gedaan en menig leven verlengd heeft, op den duur mag een verblijf te Port Elisabeth niet aanbevolen worden om de vaak gure winden en de vochtige atmosfeer. Datzelfde geldt van de kustplaatsen Port Alfred en East London; al zijn wij ook in het

bezit van enkele berichten, dat borstlijders daar met succes eenigen tijd geweest zijn, den vaak nevelachtigen dampkring weerstaan zwakke longen op den duur niet.

Nog eenige andere steden van het Kaapland moeten besproken worden, maar daarbij hebben wij een meer bepaalde categorie van borstlijders op het oog. Terwijl toch in Kaapstad en de andere genoemde steden ontwikkelde Hollanders en wellicht ook handwerkslieden een bestaan kunnen vinden en zodoende tegelijk met het verdienen van het levensonderhoud de voordeelen van het klimaat deelachtig kunnen worden, komen thans eenige plaatsen in het binnenland aan de beurt, die men meer beschouwen moet als uitsluitend herstellingsoord. Onder deze dient in de eerste plaats genoemd te worden het dorp Ceres,¹ niet ver van het spoorwegstation Ceres Road, op 84 mijlen afstand van Kaapstad. Het is omstreeks 1700 voet boven den zeespiegel gelegen, te midden van eene verrukkelijk schoone bergachtige omgeving, en heeft alle aantrekkelikheden alsmede alle sanitaire inrichtingen, die een Europeesch stadje kan aanbieden. De bodem bestaat uit zand, en geen spoor van stilstaand water ontdekt het oog, daar de Duars River zulk een groot verval heeft, dat zij in haar loop alle stoffen, die al voortrottende een verzamelplaats van vuil, stinkend water zouden kunnen worden, met zich meevoert. Op een afstand van ruim twee uren vindt men ter hoogte van 2700 voet een plateau, waar een recht gezonde winter heerscht. Dr. LEACH zegt van deze streek: Het is aanbevelenswaardig, dat patiënten, voordat zij naar de nog hoogere deelen van Zuid-Afrika trekken, eerst eens de proef met Ceres nemen, daar zij op die wijze van een lange en vervelende reis kunnen bevrijd worden. Dr. W. T. HERZ, die de voornaamste herstellingsoorden voor longlijders in Europa heeft bezocht, geeft als zijn gevoelen te kennen, dat hij nooit een beter klimaat voor zulke patiënten heeft leeren kennen. Trouwens, alle voorwaarden, die wij in den aanvang opsomden, zijn hier aanwezig; zoowel de bodemverheffing en de geringe volksdichtheid als de droogte van de atmosfeer en het land, de intensiteit van het licht en de rijkdom aan ozon maken het klimaat tot een der aangenaamste, die een longlijder zich kan wenschen. De gemiddelde maximumtemperatuur voor de warmste zes maanden bedroeg in 1884 75° F, terwijl de thermometer in de heetste maand nooit hooger dan 84° steeg. De

¹ De plaatsnamen zijn op iedere eenigszins uitgebreide kaart van Zuid-Afrika te vinden.

gemiddelde laagste temperatuur voor diezelfde zes maanden wordt op 50° aangegeven. De nachten zijn heerlijk koel, en de droge lucht veroorlooft den zieke met open ramen te slapen. In Juli, de koudste maand, had men toch nog steeds 31° Fahr. warmte, ja, de gemiddelde temperatuur voor de zes wintermaanden is niet minder dan 38,5°. Evenwel mag niet verheeld worden, dat de vochtigheid in de wintermaanden grooter is en de borstlijder dan in andere deelen van Zuid-Afrika met meer kans op goed gevolg voor zijn herstel kan werkzaam zijn. In nog meerdere mate is zulks het geval met de steden Tulbagh en Malmesbury, die 's zomers een veel geringer regenhoeveelheid aanwijzen dan 's winters. Het klimaat van Beaufort West en verder van het geheele Karroo-plateau staat als zeer droog aangeschreven en wie zich te Prince Albert onder behandeling stelt van dr. MEARNS zal daarvan stellig geen berouw hebben.

Wanneer wij thans overgaan tot eene vluchtige beschouwing van de binnenlandsche steden in de oostelijke provincies van het Kaapland, valt in de eerste plaats op te merken, dat hier de winters betrekkelijk droog en de zomers daarentegen vochtig zijn. Graham's Town met zijne 8000 inwoners moet een heel prettig stadje wezen, waartoe de schoone omgeving niet weinig bijdraagt. De heuvels, die de plaats omringen, beschermen haar eensdeels tegen de winden, maar anderdeels doen zij haar een hooger vochtigheidscijfer aanwijzen dan hare zusteren. In dat opzicht is het weer beter gesteld met Graaf Reynet, het eindstation van een der Kaapsche spoorwegen, dat in een inzinking van de sneeuwbergen zeer beschut is gelegen, — de atmosfeer is hier over het geheel genomen droog en de winters zijn er zeer aangenaam. Was dan ook de temperatuur in de warmste maanden van het jaar niet zoo hoog, dan zouden wij Graaf Reynet met het volste recht een onberispelijk herstellingsoord kunnen noemen, doch nu valt daarop weer iets af te dingen. Diezelfde opmerking geldt King William's Town, Queenstown en Allival North, welke met Graham's Town op één lijn mogen gesteld worden: tegenover vele voordeelen staan enkele minder goede eigenschappen. Daarentegen valt van Cradock, omstreeks 180 mijlen van Port Elisabeth gelegen, zoo wat niets anders dan goeds te vermelden. Het Cradock-district bestaat uit een 3000 voet hoog gelegen plateau ten Noorden van de Winterbergen. De flora staat verre ten achteren bij die van menig ander Kaapsch district, maar voor de schapenteelt levert zij een kostbaar materiaal. De stad, die aan 'den Fish-River gelegen is, telt 2000

inwoners. Bij haren aanleg schijnen sanitaire overwegingen op den voorgrond gestaan te hebben, en voor de reizigers zoowel als voor de zieken wordt er goed gezorgd. De gemiddelde hoogste temperatuur voor de warmste zes maanden van het jaar bedraagt 84° F., het gemiddelde minimum voor hetzelfde zestal daarentegen slechts 51°. Regen valt er weinig, zoodat de vochtigheid ook zeer gering is. Het is waar, dat des zomers de thermometer tot 91° kan stijgen, maar niet alleen dat de koele nachten daarvoor vergoeding schenken, ook de droge lucht stelt den Cradocker in staat, een vrij groote hitte gemakkelijk te verdragen. Geen wonder, dat de heilzame invloed van het district op longlijders door het geheele Kaapland bekend is en dat velen daar jaarlijks met hetzelfde doel samenkomen. Door den spoorweg is Cradock niet moeilijk te bereiken, en velen mochten hier het zoo vurig begeerde herstel erlangen. Ook het verblijf in de boerenwoningen rondom de stad werkt zeer heilzaam en kan dan ook niet genoeg worden aanbevolen.

Met enkele woorden wezen wij er reeds op, met welk een uitstekend klimaat het land tusschen Oranje- en Vaal-rivier is bedeed. Inzonderheid voor Hollandsche borstlijders, en onder hen vooral voor teringachtige vertegenwoordigers der arbeidersklasse, is dit van het uiterste gewicht. Men weet toch, hoe eenmaal de Hollanders zich aan de Kaap vestigden, hoe de vrijheid hunner nakomelingen telkenmale belaagd werd en hoe deze, onmachtig om zich tegen Engeland's heerszucht te verzetten, telkens weder meer landinwaarts trokken, totdat zij aan Albions krijgslieden toonden, dat er eenmaal een tijd komt, waarop de vrijheidsliefde zich in krachtige daden uit en wonderen verricht. Zoowel de Oranje-Vrijstaat als het land aan gene zijde der Vaal hebben veel van Engeland's dwingelandij moeten lijden, en daaruit laat het zich verklaren, dat zij Hollandsche landverhuizers met vreugde begroeten als tegenwicht tegen het meer en meer toenemende Engelsche element¹. Reeds in 1854 ontdekte een Afrikaan, MARAIS geheeten, alluviaal goud aan de Jokeskey-rivier in het Pretoria-district, maar uit vrees voor eene sterke Engelsche emigratie besloot de Regeering toen reeds het bekend maken daarvan op straffe des doods te verbieden². Meer dan twintig jaren mocht dit opzet gelukken, doch toen in 1878

¹ Een aardig staaltje daarvan wordt ons medegedeeld door H. P. N. MULLER in zijne »Herinneringen uit Zuid-Afrika». *De Gids*, 1888, blz. 226.

² FR. JEPPE, »Die Witwatersrand-Goldfelder in Transvaal». (Petermann's *Mittheilungen*, 1888, blz. 257).

en 1884 andermaal het edele metaal werd gevonden stroomden weldra uit alle landen honderden naar de Transvaal met hare goudvelden en nog eens honderden naar den Vrijstaat met zijne diamantmijnen¹. Onlangs bleek reeds, dat de Engelschen in grooter getale in de Transvaal vertegenwoordigd zijn dan de Boers,² zoodat A. PRAYON VAN ZUYLEN de goudvondsten dan ook een vloek noemt voor het Hollandsche element der Transvaal³. Waarlijk, dergelijke feiten zijn van het uiterste belang: mogen zij menigen Hollandschen werkman en onder deze ook velen, die in het vaderland veel kans hadden den teringdood te ondergaan, ten goede komen.

De Oranje-Vrijstaat is niet, wat men noemt: een schilderachtig land. Het grootste gedeelte toch bestaat uit grasvelden, die slechts hier en daar door heuvels worden afgebroken. Bij uitzondering komen enkele boomgroepen voor, en bosschen ontmoet men bij zijne zwerftochten niet. Maar wat het 4000 à 5000 voet hooge plateau boven geheel Zuid-Afrika, zelfs streken als het Cradock-district daaronder begrepen, verheft, is het heerlijke, droge klimaat, dat voor den longlijder zoo uitermate geschikt is. Des zomers vallen de regens in den vorm van stortbuien neder, die eene aangename frischheid verspreiden, des winters is de Hollandsche kille vochtigheid aan het land geheel vreemd. Een enkele maal drijft de wind de stofwolken wel eens omhoog, doch weldra wordt de kalmte in de natuur weer hersteld, en eene groote zeldzaamheid is het, wanneer zulk een nadeelige wind een ganschen dag aanhoudt. Er is dan ook geen sprake van, deze luchtstroomen te vergelijken met de Zuidoostenwinden aan de Kaap, die te Kaapstad soms eenige dagen achtereen kunnen woeden.

De meteorologische opgaven voor Bloemfontein zijn op het geheele land met geringe afwijkingen toepasselijk. Volgens deze bedraagt de hoogste temperatuur gedurende de zes warmste maanden des jaars gemiddeld 82° F. en is het gemiddelde minimum voor dit tijdperk 55°, terwijl de vochtigheid in deze maanden als 55 proc. wordt opgegeven. In het koude gedeelte des jaars daalt de thermometer nooit beneden 24°, ja, het gemiddelde minimum voor de zes wintermaanden is zelfs nog 2° boven Fahrenheit's vriespunt gelegen. De gemiddelde hoogste

¹ Men zie daaromtrent: »De diamantmijnen van Zuid-Afrika». (*De Natuur*, 1889, blz. 66 enz.).

² PAUL EMMRICH, »Die de Kaap Gold Fields in Transvaal». (*Petermann's Mittheilungen*, 1887, blz. 141.).

³ »De Transvaalsche goudvelden». (*Nederlandsch Museum*, 1888, blz. 25.).

temperatuur voor deze koude maanden is niet minder dan 66° en voor de koudste maand 56°.

Wij zien alzoo, dat de zomerwarmte niet onaanzienlijk is, doch zij is niet afmattend ten gevolge van de droge atmosfeer. Daarentegen geeft zij de gelegenheid om 's nachts met open deuren en ramen te slapen, ja zelfs om ongehinderd den ganschen nacht onder den blooten hemel door te brengen. Zuivere lucht is een der eerste levensvoorwaarden voor borstzieken; hier kunnen zij deze dag en nacht genieten.

Niettemin zijn er enkele tijden, waarin eenige meerdere zorg niet overbodig kan genoemd worden. Gedurende het grootste gedeelte der zomermaanden valt er in den Vrijstaat geen dauw, alleen in het midden van den zomer, dus omstreeks Januari, is dit in sommige streken het geval, doordien het droge jaargetijde dan enkele weken voor eene regenperiode moet plaats maken. Het spreekt vanzelf, dat zieken dan des nachts eenigszins voorzichtiger moeten zijn met het toegang verleenen aan de versterkende lucht. Met uitzondering van deze enkele dagen zijn er echter zeer weinig nachten van het einde van October tot Maart, waarin het schadelijk zou kunnen zijn, in de open lucht te slapen en zieken eenig nadeel zouden kunnen ondervinden van de meest mogelijke ventilatie in hun slaapvertrek. Omtrent de wintermaanden getuigen de doctoren, dat deze nog sterker geneeskrachtige werking uitoefenen. De nachten zijn dan koud en droog, maar met den dageraad breekt de zon door, die de temperatuur van den dag tot eene hoogst aangename maakt. Door het koude weer kan de lucht slechts weinig vocht bevatten, gemiddeld niet meer dan 61 pct. Mist of damp zijn geheel onbekend, en met iedere ademhaling bewijst de tuberculeuze mensch een weldaad aan zijne zieke organen. Alle voorwaarden, die een klimaat heilzaam maken voor borstlijders, vereenigt dat van den Vrijstaat in zich. De eetlust van zulke patiënten wordt daardoor vermeerderd, het hart gesterkt, de bloedsomloop krachtiger, de algemeene lichaamsgesteldheid beter, de werkzaamheid der huid vergroot, en de toename van lichamelijke en geestelijke kracht verkondigt den zieke, die in Europa weinig hoop meer op herstel mocht hebben, dat hij over eenigen tijd zich weder in de rijen der gezonden zal mogen scharen. DR. STOLLRETHER te Bloemfontein dringt er dan ook ten zeerste op aan, dat er geneesinrichtingen in den Vrijstaat worden gevestigd, waar borstlijders alle gemakken vinden, die in hun toestand wenschelijk worden geacht.

Bloemfontein zelf geeft geene aanleiding tot klachten over de sani-

taire maatregelen, welke daar genomen zijn. De stad heeft tal van tuinen, en de straten zijn er breed. De gemakkelijkste weg daarheen is van Port Elisabeth ($27\frac{1}{2}$ uren) of van Kaapstad ($35\frac{3}{4}$ uren) per spoortrein. Van Kimberley af is nog een reis per rijtuig noodig, die twee dagen vereischt, om het doel te bereiken. Ook via Alliwal North of Colesberg kan men te Bloemfontein komen, doch deze routes zijn langer en ook veel minder gemakkelijk.

De stad is door heuvels van 200 à 300 voet omringd, waardoor het er iets warmer is dan op andere plaatsen van den Vrijstaat. Men vindt er vrij goede hotels, en ook het wonen op kamers is er gebruikelijk. De omstreken noodigen tot menig prettig uitstapje uit. Een ander door borstlijders veel bezocht dorp van den Vrijstaat is Boshof, dat slechts vijf uren rijdens van Kimberley is verwijderd. De omgeving is weinig schilderachtig, maar daarvoor biedt de plaats zelf eenige vergoeding door hare vele tuinen, die het oog zoo aangenaam aandoen, wanneer men pas een reisje door het eentonige »veld" achter den rug heeft. Allerlei gezondheidsmaatregelen zijn genomen, en daar de bevolking van Kimberley Boshof als eene geliefkoosde zomerverblijfplaats beschouwt, ontbreekt het er niet aan allerlei inrichtingen om vreemdelingen goed te ontvangen. Dr. WATKINS, die hier vele jaren achtereen practiseerde, roemt Boshof ten zeerste om de goede resultaten, die hij bij zijne patiënten verkreeg. In een geheel jaar, zoo zegt hij, is er bijna geen enkele vochtige dag. Als het eens regent, dan is de bui weer spoedig voorbijgedreven, en vooral de nadeelige motregens komen nooit voor. Zelfs na hevige stortregens is de bodem in een half uur weer zóó droog, dat men voor eene wandeling geen waterdicht schoeisel behoeft aan te trekken om toch met droge voeten thuis te komen.

Dezelfde lofredenen zouden wij op alle plaatsen van den Vrijstaat kunnen houden, want overal is het daar voor borstlijders even goed. Ééne uitzondering moeten wij nochtans maken, en deze geldt het district Harrismith aan de Natalsche grens, dat zich wel in een overheerlijk zomerklimaat verheugen mag, maar waar de winters door de bergachtige omgeving voor longlijders te schuwen zijn.

Ook het klimaat van de Transvaal mag niet zoo onvoorwaardelijk geroemd worden. De hooge ligging maakt deze streek wel is waar gezond, doch het vochtigheidscijfer is hier aanmerkelijk hooger. Intusschen ontbreekt het er niet aan dagen met overheerlijk weder, waarvan de heer H. P. N. MULLER in zijn bekende schetsen herhaalde-

lijk gewag maakt, en de berichtgevers te Johannesburg loven eenstemmig het klimaat dezer stad. Heidelberg wordt insgelijks zeer geroemd; daarentegen staan Pretoria en Potchefstroom weer minder gunstig aangeschreven.

Bisschop COLENZO roemt Natal als een uitmuntend herstellingsoord voor tuberculeuze patiënten. In Zuid-Afrika zelf oordeelt men daarover echter niet zoo gunstig, en de meteorologische gegevens zijn nu juist niet in het voordeel van de meening des heeren COLENZO.

De overtocht naar Zuid-Afrika kan met de uitstekend ingerichte stoombooten der Union Line of van de Castle Company plaats hebben. Het verstandigst is om in September of October, voordat de winter begint, te vertrekken, te meer, daar men dan juist in het begin van den zomer te Kaapstad aankomt. De reis duurt iets korter dan drie weken. Nauwelijks is de golf van Biscaye gepasseerd, of men mag gedurende het overige der reis op goed weer rekenen, en niet zelden komt het voor, dat een patiënt getuigen moet, dat de zeereis hem reeds veel verlichting heeft geschonken. Het meenemen van flanellen onderkleederen is zeer aan te bevelen en nog beter is het, zich eene uitrusting voor winter en zomer van Dr. JAEGER'S normaal-artikelen aan te schaffen. Reizigers naar den Vrijstaat zullen zeker ook geen berouw hebben, wanneer zij daarheen eenige wollen dekens met zich meenemen. Over het geheel rekene men er op, dat fijnere kleedingstoffen en alles, wat niet tot de strikste dagelijksche behoeften behoort, bij de Boers peperduur betaald moet worden.

.....

Alvorens te eindigen, moeten ons nog enkele opmerkingen van het hart. De hierboven genoemde feiten zullen zeker aan al onze lezers de overtuiging geschonken hebben, dat het Zuid-Afrikaansche klimaat, en inzonderheid dat van den Oranje-Vrijstaat, uitermate geschikt is om den tuberkelbacil het terrein te betwisten. Die overweging mag evenwel niet de oorzaak zijn, dat een ieder, die in Holland den teringdood nabij is, zich naar Zuid-Afrika begeeft. Vertoonen zich bij den werkman namelijk reeds alle verschijnselfen van tuberculose, dan mogen wij hem eene landverhuizing niet aanbevelen. In Zuid-Afrika is nog veel werk te verrichten, maar juist daarom heeft men er arbeiders noodig, die, om welke reden dan ook, niet behoeven te schromen, krachtdadig aan te pakken, hetgeen hun hand vindt te doen.

Er zijn evenwel zoovele huwelijken, waar de vader of de moeder het slachtoffer van de gevreesde ziekte wordt. Menigmaal is het aan

de kinderen niet te zien, dat een ongezonde boom geen gezonde vruchten voort kan brengen. Zorgeloos leven zij voort, totdat zich op rijperen leeftijd onverwacht een verschijnsel openbaart, dat hen het lijden van een der ouders in het geheugen terugroept. Dan zijn zij vaak reeds belast met de zorgen voor vrouw en een meer of minder talrijk kroost, en ligt het niet in hun macht, den vijand terstond den kop in te drukken. Zij moeten onverpoosd aan den arbeid blijven, omdat de monden van hen, die van dien arbeid geheel moeten leven, opengehouden moeten worden. Zoo wordt menige huismoeder eene weduwe, zoo wordt menig kind een wees.

Voor dezulken is Zuid-Afrika het aangewezen land. Zij behooren niet te wachten, totdat hun vijand bij hen aanklopt, neen, voordat zich eenig teeken openbaart van de ziekte, die hunne naaste familieleden ten grave sleepte, dienen zij reeds de zee te zijn overgestoken. Bezitten zij kennis van een of ander vak, stellen zij geene te hooge eischen en is hun levensgedrag onberispelijk, dan zullen zij in den Vrijstaat zeker niet om bezigheid verlegen behoeven te zijn, en waarlijk, dan is het voor hen een gelukkig oogenblik geweest, waarop zij den vaderlandschen bodem vaarwel zeiden.

Met niet minder aandrang bevelen wij onze schets bij meer gefortuneerde patiënten ter overweging aan. Zoo het hun mogelijk is geweest een Europeesch Kurort te bezoeken, zullen zij daar wel tot de ervaring gekomen zijn, hoe weinigen zoo volkomen genezen, dat zij in de toekomst geen gevaar meer van het Hollandsche klimaat hebben te duchten. Zoo menig Davoser borstzieke staat mij daarbij voor den geest, die door zijn dokter in Holland naar het Zwitsersche herstellingsoord gezonden was met de verzekering, dat hij na één winter hersteld terugkeeren zou, doch na afloop van dit tijdsbestek zelf wel inzag, dat hij nog vele maanden aan zijn Davoser verblijf zou hebben toe te voegen, eer hij »geheilt entlassen» zou worden, — indien althans die ure nog zou slaan. Maar hunne financiën waren slechts toereikende voor ééne overwintering! Dan moeten zij zuinig leven en zich menigerlei ontbering getroosten om althans het heerlijke klimaat te kunnen genieten. En komt het nog eenmaal zoo ver, dat zij naar het vaderland mogen terugkeeren, dan wacht hun daar maar al te vaak de pijnlijke teleurstelling, dat geen werkkring zich meer voor hen openen wil, dat hunne schoonste kansen op eene betrekking verkeken zijn, zoodra het uitkomt, dat zij het Davoser hooggebergte als ex-borstlijder verlaten hebben.

Hoe veel schooner zijn dan toch de vooruitzichten voor zoo iemand in de zuidelijke landen van het Donkere Werelddeel! Indien hij ook daar eenigen tijd zijne geldmiddelen ter beschikking stelt van een leven, uitsluitend ten bate van zijne gezondheid, heeft hij de gelegenheid, zich inmiddels met de toestanden des lands vertrouwd te maken en naar eene hem passende betrekking uit te zien. Dan kan hij tot aan het einde zijner dagen de voordeelen van het klimaat genieten, dan wordt ook zijne werkzaamheid nog weder op den waren prijs geschat. Men geloove mij: dit tafereel is niet geïdealiseerd, het is slechts eene afspiegeling van het wedervaren van eenige mijner kennissen.

Welken indruk zou mijn schets wel maken op zulke borstlijders, die rijkelijk met aardsche schatten gezegend zijn? Zouden zij er de voorkeur aan geven, jaar in jaar uit op badplaatsen rond te dolen en een werkeloos leven te leiden, dat op den duur onvermijdelijk demoraliseerend moet werken? Of zouden zij niet liever Zuid-Afrika tot hun nieuw vaderland verkiezen en daar een werkkring zoeken, die niet inspannend behoeft te zijn, maar toch hun bestaan niet doelloos voorbij doet gaan? Zouden zij geneigd zijn aan het permanent verblijf in gezonde streken vele voorrechten der Europeesche samenleving op te offeren?

Mij dunkt, voor menschen met eenige energie kan de keuze niet moeilijk zijn.

AMSTERDAM.